2025. 12 (4)

Asian Journal "STEPPE PANORAMA"

ISSN 2710-3994

ISSN 2710-3994 (online)
Құрылтайшысы және баспагері: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2025 ж. 5 сәуірде тіркелген. Тіркеу нөмірі № KZ91VPY00116246. Жылына 6 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Журналда тарих ғылымының *келесі бағыттары* бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих, этнология.

Жарияланым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын.

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК
Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59
Журнал сайты: https://ajspiie.com

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты 2025
© Авторлар ұжымы, 2025

БАС РЕДАКТОР

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР ҒЖБМ ҒКШ.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Аутрам Алан (Outram Alan) — археология ғылымдарының докторы, Эксетер университеті, тарих және археология кафедрасының профессоры. (Ұлыбритания)
Аширов Адхамжон Азимбаевич — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан Республикасы Ғылым академиясының Тарих институтының Этнология және антропология орталығының меңгерушісі. (Өзбекстан)
Әбіл Еркін Аманжолұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)
Әлімбай Нұрсан — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнологияинститутының бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)
Вернер Кунтhиа (Werner Cynthia) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Техас университеті. (АҚШ).
Дайнер Александр (Diener Alexander) – тарих ғылымдарының докторы, профессор. Канзас университеті, (АҚШ)
Көкебаева Гүлжауhар Какенқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. (Қазақстан)
Кригер Виктор (Kriege Viktor) — тарих ғылымдарының докторы, Нюрнбергтегі Бавариялық немістер мәдени орталығының (BKDR) ғылыми қызметкері. (Германия)
Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, CERCEC директорының орынбасары, Францияның Ұлттық ғылыми зерттеу орталығының (CNRS) қызметкері. (Франция)
Сабурова Татьяна — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Индиана университеті. (АҚШ)
Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, Оксфорд университетінің профессоры. (Ұлыбритания)
Муминов Әшірбек Құрбанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнер және мәдениетғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері IRCICA – İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Түркия)
Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті. (Литва)
Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)
Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы — тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР

Қапаева Айжан Тоқанқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих жәнеэтнология институтының Бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Копеева Сания Жуматайқызы — магистр, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының қызметкері. (Қазақстан).

ISSN 2710-3994 (online)
Учредитель и издатель: РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова» Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации:
№ KZ91VPY00116246 от 03.04.2025 г. Публикуется 6 раза в год (в электронном формате).

В журнале публикуются научные работы *по следующим направлениям* исторической науки: история, этнология.

Языки публикации: казахский, русский, английский.
Адрес редакции и издательства:
050010 Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Шевченко, д. 28
РГП на ПХВ Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК
Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59
Сайт журнала: https://ajspiie.com

© Институт истории и этнологии
имени Ч.Ч. Валиханова, 2025
© Коллектив авторов, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Кабульдинов Зиябек Ермуханович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК. (Казахстан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Абиль Еркин Аманжолович — доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)
Алимбай Нурсан — кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)
Аутрам Алан (Outram Alan) — доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории Университета Эксетера. (Великобритания)
Аширов Адхамжон Азимбаевич — доктор исторических наук, профессор, заведующий Центром этнологии и антропологии Института истории Академии наук Республики Узбекистан. (Узбекистан)
Вернер Синтия (Werner, Cynthia) — доктор исторических наук, профессор. Техасский университет. (США)
Дайнер Александр (Diener Alexander) – доктор исторических наук, профессор. Канзасский университет (США)
Исмагулов Оразак Исмагулович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)
Кокебаева Гульжаухар Какеновна — доктор исторических наук, профессор Казахского национального педагогического университета имени Абая. (Казахстан)
Кригер Виктор (Kriege Viktor) — доктор исторических наук, научный сотрудник Баварского культурного центра немцев (BKDR) в Нюрнберге. (Германия)
Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)
Муминов Аширбек Курбанович — доктор исторических наук, профессор, старший научный сотрудник Исследовательского центра исламской истории, искусства и культуры. IRCICA – İslâm Tarih, Sanat ve Kültür AraştırmaMerkezi. (Турция)
Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — кандидат исторических наук, профессор, заместитель директора CERCEC, сотрудник Национального центра научных исследований Франции (CNRS). (Франция)
Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогическийуниверситет. (Литва)
Сабурова Татьяна — доктор исторических наук, профессор, Университет Индианы. (США)
Таймагамбетов Жакен Кожахметович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК. (Казахстан)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна — кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Капаева Айжан Токановна — доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института историии этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).
Кубеев Рустем Джаулыбайулы — научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ТЕХНИЧЕСКИЙ СЕКРЕТАРЬ

Копеева Сания Жуматаевна — магистр, сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ISSN 2710-3994 (online)
Founder and publisher: RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology" of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate: No. KZ91VPY00116246 dated 03.04.2025. The journal is published 6 times a year (in electronic format).

The journal publishes scientific works in the *following areas* of historical science: history, ethnology.

Publication languages: Kazakh, Russian, English.
Editorial and publisher address:
28 Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan
RSE on REM Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MSHE of the Republic of Kazakhstan
Tel.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59
Journal website: https://ajspiie.com

© Ch.Ch. Valikhanov Institute
of History and Ethnology, 2025
© Group of authors, 2025

EDITOR-IN-CHIEF

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Abil Yerkin Amanzholovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK.(Kazakhstan)
Alimbay Nursan — Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History andEthnology. (Kazakhstan)
Azimqulov Javohir — Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Center for Ethnology and Anthropology at the Institute of History, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. (Uzbekistan)
Diener Alexander – Doctor of Political Science, Professor, University of Kansas. (USA)
Ismagulov Orazak Ismagulovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University. (Kazakhstan)
Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna — Doctor of Historical Sciences, Professor at the Abai Kazakh National Pedagogical University. (Kazakhstan)
Kriege Viktor — Doctor of Historical Sciences, Researcher at the Bavarian Cultural Center of Germans (BKDR) in Nuremberg. (Germany)
Morrison Alexander — PhD, Professor, University of Oxford. (UK)
Muminov Ashirbek Kurbanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Research Center for IslamicHistory, Art and Culture. IRCICA (İslвm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi). (Turkey)
Ohayon Isabelle — Candidate of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of CERCEC, Researcher at the French National Center for Scientific Research (CNRS). (France)
Outram Alan — Doctor of Archaeological Sciences, Professor in the Department of Archaeology and History at University of Exeter. (Britain)
Rimantas Želvys — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University. (Lithuania)
Saburova Tatiana — Doctor of Historical Sciences, Professor, Indiana University. (USA)
Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy ofSciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan. (Kazakhstan)
Werner, Cynthia — Doctor of Historical Sciences, Professor, Texas university. (USA)

EXECUTIVE EDITOR

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna — Candidate of Historical Sciences, leading researcher at Ch.Ch. Valikahnov Institute of Historyand Ethnology (Kazakhstan).

ACADEMIC EDITOR

Kapaeva Aizhan Tokanovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of Historyand Ethnology. (Kazakhstan)
Kubeyev Rustem Dzhaulybayuly — researcher at Ch.Ch. Valikahnov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

TECHNICAL SECRETARY

Kopeyeva Saniya Zhumataevna — Master's, researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Published in the Republic of Kazakhstan
Asian Journal "Steppe Panorama"
Has been issued as a journal since 2014
ISSN 2710-3994.
Vol. 12. Is. 4, pp. 1177-1189, 2025
Journal homepage: https://ajspiie.com

FТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20
https://doi.org/10.51943/2710-3994_2025_12_4_1177-1189

PERSONAL FILE – AS A SOURCE FOR STUDYING THE PROBLEM OF RESEARCHING KAZAKH PRISONERS OF WAR IN THE STUTTHOF CONCENTRATION CAMP (BASED ON THE EXAMPLE OF A. BELOZAROV'S PERSONAL FILE)

Sissenbayeva Aliya Amangalykyzy[1], *Kalybekova Manara Chaltenovna*[2]

[1]Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology
(28, Shevchenko Str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
2nd year doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University
https://orcid.org/0000-0002-5299-8250. E-mail: 20aliya.sysenbaeva@mail.ru

[2]Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology
(28, Shevchenko Str., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
Candidate of Historical Sciences
https://orcid.org/0000-0001-5194-6136. E-mail: 20k.manara@gmail.com

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2025
© Sissenbayeva A.A., Kalybekova M.Ch., 2025

Abstract. *Introduction.* During the Second World War, Poland became one of the centers of concentration camps in Germany, where millions of Soviet people, including Kazakhstanis, were held captive. Due to insufficient documentation and study of the fate of Kazakhstani prisoners of war, the names and fates of many of them remain unknown. *The purpose and objectives* of the study are to study the personal files of prisoners of war and identify Kazakhstanis who were held captive in German concentration camps in Poland, in particular in the Stutthof concentration camp, as well as to analyze documents in the personal files of prisoners of war. This article attempts to analyze, using the example of a Personal File on A. Belozarov, what determines their daily life in concentration camps and the preservation of their civic identity, and how their destinies fit into the broader context of World War II. *Results.* This study is aimed at uncovering a complex and multifaceted topic concerning the fate of Kazakhstanis in concentration camps in Poland, which is conducted with a deeper understanding of not only the historical but also the cultural aspects of this period. Information about the Stutthof concentration camp is provided, and documents in the Personal file of Anatoly Belozarov, a native of Kazakhstan, who died in captivity, are analyzed. *Conclusion.* The main part of the work is devoted to the analysis of archival data on the personal files of Kazakh prisoners of war, which will allow us to reflect in more detail the fate of each prisoner in the concentration camps of Germany in Poland.
Keywords: The Great Patriotic War, Kazakhstani prisoners of war, the Stutthof concentration camp, personal file, file cabinet

For citation: Sissenbayeva A.A., Kalybekova M.Ch. Personal file – as a source for studying the problem of researching kazakh prisoners of war in the stutthof concentration camp (based on the example of A. Belozarov's personal file) // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2025. Vol. 12. No. 4. Pp. 1177–1189. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_4_1177-1189

ЖЕКЕ ІС – ШТУТТГОФ КОНЦЛАГЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СОҒЫС ТҰТҚЫНДАРЫН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ДЕРЕК КӨЗІ РЕТІНДЕ (А. БЕЛОЗАРОВТЫҢ ЖЕКЕ ІСІ МЫСАЛЫНДА)

Сисенбаева Алия Амангалиқызы[1], Калыбекова Манара Чальтеновна[2]

[1]Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28-үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 2 курс докторанты
https://orcid.org/0000-0002-5299-8250. E-mail: 20aliya.sysenbaeva@mail.ru

[2]Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28-үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Тарих ғылымдарының кандидаты
https://orcid.org/0000-0001-5194-6136. E-mail: 20k.manara@gmail.com

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025
© Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч., 2025

Аңдатпа. *Кіріспе.* Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Польша аумағы Германияның концлагерьлер жүйесін шоғырландыру орталықтарының біріне айналды, онда миллиондаған совет адамдары, соның ішінде қазақстандықтарда тұтқында болды. Қазақстандық әскери тұтқындарының тағдыры туралы құжаттардың толық болмауы, олардың есімдері мен жеке өміріне қатысты көптеген мағлұматтардың белгісіз тұстары сақталып отыр. *Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері* – әскери тұтқындардың жеке істерін зерделеу және Польша аумағындағы Германия концлагерьлерінде, атап айтқанда Штуттгоф концлагерінде тұтқында болған қазақстандықтарды анықтау, сондай-ақ әскери тұтқындардың жеке ісіндегі құжаттарды талдау. Автор бұл мақалада А. Белозаровтың жеке ісін қарастыра отырып, концлагерьлердегі тұтқындардың күнделікті өмірін және азаматтық бірегейлігін сақтауды және олардың тағдырлары Екінші дүниежүзілік соғыстың кең контекстіне қалай сәйкес келетінін анықтайды. *Нәтижелер.* Осылайша, бұл зерттеуде Польша аумағындағы концлагерьлеріндегі қазақстандықтардың тағдырына қатысты күрделі және көп қырлы тақырыпты ашуға бағытталған, бұл осы кезеңнің тек тарихи ғана емес, мәдени аспектілерін де тереңірек түсіну арқылы жүргізіледі. Штуттгоф концлагеріне қатысты анықтама беріліп, қазақстандық Анатолий Белозаровтың тұтқында қаза табуы жөніндегі құжаттар сараланады. *Қорытынды.* Жұмыстың басым бөлігінде Германияның Польша аумағының концлагерьлеріндегі жеке тұтқындар тағдырын толығырақ көрсетуге мүмкіндік беретін, қазақстандық әскери тұтқындардың құжаттық істері бойынша архив деректерін талдаудан өткізеді.

Түйін сөздер: Ұлы Отан соғысы, қазақстандық әскери тұтқындар, Штуттгоф концлагері, жеке іс, картотека

Дәйексөз үшін: Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч. Жеке іс – штуттгоф концлагеріндегі қазақстандық соғыс тұтқындарын зерттеу мәселелерінің дерек көзі ретінде (А. Белозаровтың жеке ісі мысалында) // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2025. Т. 12. № 4. 1177–1189 бб. (Қазақш.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_4_1177-1189

ЛИЧНОЕ ДЕЛО – КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ВОЕННОПЛЕННЫХ КАЗАХСТАНЦЕВ КОНЦЛАГЕРЯ ШТУТТГОФ (НА ПРИМЕРЕ ЛИЧНОГО ДЕЛА А. БЕЛОЗАРОВА)

Сисенбаева Алия Амангаликызы[1], *Калыбекова Манара Чальтеновна*[2]

[1]Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова
(д. 28, ул. Шевченко, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
Докторант 2 курса Казахского национального университета имени аль-Фараби
https://orcid.org/0000-0002-5299-8250. E-mail: 20aliya.sysenbaeva@mail.ru

[2]Институт Истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова
(д. 28, ул. Шевченко, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
Кандидат исторических наук
https://orcid.org/0000-0001-5194-6136. E-mail: 20k.manara@gmail.com

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2025
© Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч., 2025

Аннотация. *Введение.* В годы Второй мировой войны Польша стала одним из центров сосредоточения системы концлагерей Германии, где содержались в плену миллионы советских людей, в том числе и казахстанцы. Из-за недостаточного документирования и изучения судеб казахстанцев военнопленных, имена и судьбы многих из них остаются неизвестными. *Цель и задачи исследования* – изучение личных дел военнопленных и выявление казахстанцев, которые находились в плену в концлагерях Германии на территории Польши, в частности в концлагере Штуттгоф, а также анализ документов, находящийся в личном деле военнопленных. В данной статье делается попытка анализа на примере одного Личного дела на А. Белозарова, что определяет их повседневную жизнь в концлагерях и сохранение гражданской идентичности и как их судьбы вписываются в более широкий контекст Второй мировой войны. *Результаты.* Данное исследование направлено на раскрытие сложной и многогранной темы, касающейся судеб казахстанцев в концлагерях на территории Польши, которая проводится с более глубоким пониманием не только исторических, но и культурных аспектов этого периода. Дается справка о концлагере Штуттгоф, анализируются документы в Личном деле уроженца Казахстана Анатолия Белозарова, который будучи в плену погиб. *Вывод.* Основная часть работы посвящена анализу архивных данных личных делах военнопленных-казахстанцев, что позволит более детально отразить судьбу каждого заключенного в концлагерях Германии в Польше.
Ключевые слова: Великая Отечественная война, казахстанцы-военнопленные, концлагерь Штуттгоф, личное дело, картотека
Для цитирования: Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч. Личное дело – как источник изучения проблемы исследования военнопленных казахстанцев концлагеря штуттгоф (на примере личного дела А. Белозарова) // Asian Journal “Steppe Panorama”. 2025. Т. 12. № 4. С. 1177–1189. (На Каз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_4_1177-1189

Кіріспе

Екінші дүниежүзілік соғыс кезеңінде Совет Одағы үшін тұтқынға түскен әскерилер өз «Отанын сатқандар» деп саналды. Қызыл әскердің Жоғарғы Бас қолбасшылық Ставкасының 1941 жылдың 16 тамыз айындағы № 270 бұйрығы бойынша «Қорқақтық және тұтқынға берілген әрекеттері үшін және осындай жағдайлардың алдын алу туралы» құжатында нақты көрсетілді (Құжат, 1941: 476). Олар туралы ақпарат құпия түрде сақталды. Сондықтанда Советтік кезеңде бұл тақырып зерттеу мүмкін болмады. Дегенмен, Сталиннің жеке басына табынушылықты әшкерелеген КОКП-ның XX (1956 жылғы 14–15 ақпан) съезінен кейін

Екінші дүниежүзілік соғыстың, оның ішінде тұтқындар тарихы туралы зерттеулер жүргізуге серпіліс берді. Алайда, тұтқындар тарихын терең зерттеу коммунистік идеология номенклатуралық билік кезінде мүмкін емес еді. Ұзақ жылдардан кейін 1985 жылы басталған қоғамдық қайта құру және демократияландыру кезеңінде концлагерлердегі тұтқындар туралы айтыла бастады. Архив құжттарының қол жетімді болуы зерттеушілерге тұтқындардың лагерлердегі жағдайы мен тағдырын зерттеуге мүмкіндік тудырды және осы кезең бойынша түрлі мәселелерге қызығушылық өзектілігін арттырады.

Әскери тарихта аз зерттелген тақырыптардың бірі тұтқындалу мен репатриация мәселелері кең және ауқымды тақырып болып табылады. Қазақстандық әскери тұтқындар мәселесін кеңестік әскери тұтқындарының бір бөлшегі ретінде қарастырылу керек. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде тұтқынға алынған кеңес сардарлары мен сарбаздарының саны жағынан салыстырмалы түрде ауқымы кең болғанын атап өткен дұрыс. Олардың тағдыры өте қайғылы жағдайда болды. Тұтқындар мәселесін зерттеу аясында Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы кеңестік әскери тұтқындар мысалында зерттелетін кезеңде зардап шеккендердің ең көп санаты ретінде қарастырамыз. 2025 жылы Ұлы Отан соғысының аяқталғанына 80 жыл толды. Осы жылдар ішінде соғыс тақырыбы жан-жақты талқыланып келеді. Соның ішінде, тұтқындар мәселесі өзекті болып отыр. Соғыс тұтқынсыз болмады. Әрбір тұтқынға түскен әскердің тағдыры оңай емес еді. Осындай оқиғалардың қатарында қазақстандық тұтқындардың рөлі де аз емес. Әсіресе, Германия 1939 жылы жаулап алған Польша аумағындағы концлагерьлерде қазақстандық тұтқындар тарихы әлі зерттелмеген тақырыптардың бірі.

Зерттеу тақырыбы аясында Штуттгоф лагерінің тұтқыны болған А. Белозаровтың жеке ісі қарастырылады. Осыған байланысты, тақырыпты зерделеудің бірнеше аспектілерін атап өтуге болады. Біріншіден, тұтқынның жеке іс құжаты – соғыс жылдарындағы оқиғалар мен тұлғалардың тағдырын анықтауда маңызды дереккөз болып табылады. А. Белозаровтың жеке ісін зерттеу арқылы оның өмір жолы, тұтқынға түсуі, қайтыс болуы сияқты құжаттармен толықтырылып, бұл тарихи шындықты дәлелдеуге мүмкіндік береді. Екіншіден, жеке іс арқылы тұтқындардың өмір жағдайы, олардың қатыгездік пен ауыр еңбекке мәжбүрлеуі жағдайы арқылы бұл зерттеу соғыс тұтқындарының адамгершілік мәселелерін, олардың қайғылы тағдырын тереңірек түсінуге септігін тигізеді. Үшіншіден, А. Белозаровтың жеке ісін зерттеу арқылы архивтік құжаттарды жүйелеу, талдау әдістері жетілдіріліп, болашақта басқа да дереккөздерді пайдалану тәжірибесі қалыптасады. Төртіншіден, тұтқындардың тағдырына қатысты нақты деректер қоғамда тарихи әділдікті қалпына келтіруге және ұрпақтар арасындағы тарихи сабақтастықты нығайтуға ықпал етеді. Осылайша, жеке іс-деректерді зерттеу – қазақстандық соғыс тұтқындарының тарихын жан-жақты ашуға және отандық тарихшылардың зерттеу нысанына айналады.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Мақаланы жазу барысында әскери тұтқындардың жеке істерін объективті талдау әдісі, Польшадағы неміс концлагерьлеріндегі қазақстандық әскери тұтқындарды анықтау және зерттеу мәселесін зерттеудің тарихи дереккөзінің бір түрі ретінде, атап айтқанда, Штуттгоф концлагерінде тұтқынға алынған А. Белозаровтың жеке ісінің мысалында пайдаланылды.

Отандық тарих ғылымында Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарында Польша аумағында орналасқан концлагерьлердегі қазақстандық әскери тұтқындар мәселесіне арналған тікелей зерттеулер жоқтың қасы. ҚР Ұлттық кітапханасының Әлем әдебиеті бөлімінде 2 архивтік материалға негізделген жинақ «Сообщение чрезвычайной государственной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников. Об убийстве немцами советских военнопленных в районе города Остров-Мазовецкий в Польше» (Жинақ, 1947) және «Об убийстве немцами советских военнопленных в крепости Демблин (Иван-Город) и в некоторых других немецких лагерях на территории Польши: Док. и фотоснимки / Чрезвычайная Государственная Комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников» (Жинақ, 1948)

табылды. Соғыс біткен жылы арнайы комиссия Польша аумағында зерттеу жүргізді. Зерттеу барысында естеліктер мен құпия деп танылған құжаттар жинақтары жарияланды. Польша аумағындағы концлагерлердегі кеңестік әскери тұтқындардың тарихы туралы материалдар алғашқы құжаттар жинағы ретінде жарыққа шықты.

Мәселенің тарихи объективтілігіне қазақстандық және шетелдік архивтерден алынған көптеген мұрағаттық құжаттары, оның ішінде Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институтының архиві (Диск 4, Іс 1–11–58997) мен материалдар Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарында Польша аумағында концлагерьлерде болған қазақстандық әскери тұтқындардың зерттелу тарихнамасында негізгі шет елдік архив құжаттары, монографиялар, диссертациялар сонымен қатар зерттеу мақалалары және отандық зерттеушілердің еңбектері мен зерттеу жұмыстары болып табылады. Зерттеу мәселесін ашу үшін нақты тарихи, статистикалық, сыни талдау, баяндау, қорыту әдістері қолданылды.

Талқылау

Польша аумағындағы концлагерлердегі кеңестік әскери тұтқындардың тарихы туралы кейбір материалдар алғашқы құжаттар жинағы Неміс-фашистік басқыншылар мен олардың сыбайластарының зұлымдықтарын тергеу белгілеу жөніндегі төтенше Мемлекеттік комиссия жұмыстары жарияланды. «Сообщение чрезвычайной государственной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников. Об убийстве немцами советских военнопленных в районе города Остров-Мазовецкий в Польше» (Жинақ, 1947). Бұл құжат жинағында аумақтағы концлагердің тарихы, кеңес әскери тұтқындардың түсуі, олардың режимі, жерленген жерлеріне сот-сараптамалық экспертизаларын жүргізілген құжаттар көрсетілді. Остров-Мазовецский қаласының 2 ауданы Гронды және Комарова мекенінде орналасқан концлагерьлердегі кеңестік әскери тұтқындардың санын 67 мыңнан жоғары екендігін анықтады. Оның ішінде нақты қазақ тұтқындарының болғандығы көрсетіледі «всех остальных людей делили на 3 группы по национальностям. В одной были русские, в другой – украинцы, в третьей – казахи...» (Акт, 9 б.). Аталған Варшава қаласынан 100 км солтүстік-шығыс аумақта орналасқан 2 ауданда, комиссия жұмысының нәтижиесінде неміс-фашистік басқыншыларының 67 мың кеңес әскерінің қасақана өлтіру фактісін анықтады. Бұл нәтиже барысында Остров-Мазовецский қаласы мен оның маңындағы іргелес ауылдардың 26 куәгер тұрғынынан сұхбат алу негізінде жұмыс жасалды. Жинақтағы берілген фактілер мен сандардың есебі нақты зерттеу нәтижесінде жүзеге асты. Арнайы комиссия жүргізген зерттеу шындыққа сәйкес келеді.

Екінші құжаттар жинағы «Об убийстве немцами советских военнопленных в крепости Демблин (Иван-Город) и в некоторых других немецких лагерях на территории Польши: Док. и фотоснимки / Чрезвычайная Государственная Комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников» (Жинақ, 1948 ж.). Жинақта Демблин бекінісіндегі бұрынғы неміс лагеріндегі зұлымдықтарды тексеру үшін арнайы комиссияны Польшаға іссапарға жіберген неміс-фашистік басқыншылар мен олардың сыбайластарының зұлымдықтарын анықтау және тергеу жөніндегі Төтенше Мемлекеттік Комиссияның материалдары келтірілген. Кеңес комиссиясы поляк комиссиясымен бірлесіп 1947 жылдың қазан айында тергеу жүргізді. Демблин бекінісіндегі «№ 307 Фронтшталагта», «№ 316 Шталагта», «№ 333 Шталагта» және Седлец қаласындағы лагерде 1941–42 жыл бойы неміс-фашистік басқыншылар аштық, азаптау, ату және улану жолымен, сондай-ақ инфекциялық ауруларды саналы түрде тарату жолымен 132 мыңнан астам кеңестік әскери тұтқындарды жойғаны анықталды. Аталған құжаттарды негізге ала отырып, Польша аумағында орналасқан концлагерьлерде қазақстандық азаматтардың болғаны белгілі. Олар туралы деректер Польша архивтерінде картотекалар негізінде көрініс тапқан.

Польша аумағындағы қазақстандық әскери тұқындар тарихы мен тағдыры турасында зерттеулер аз болғанымен, отандық тарихнамада біршама зерттеу жұмыстары бар. Екінші дүниежүзілік соғысқа қатысушы қазақстандық азаматтар туралы алғашқы еңбектердің бірі А. Нүсіпбековтың (Нусупбеков, 1947: 73–84), тарихшы Қ.С. Алдажұманов зерттеулерінде,

Т.Б. Балақаевтың мақалаларында (Алдажұманов, Балақаев, 1980: 113–124), Ж.Б. Абылхожин мен М.Қ. Козыбаев еңбектері бар (Абылхожин, 1997; Козыбаев, 1970).

Қазақстандық зерттеулерде әскери тұтқындар мәселесін қарау бойынша ҚР 1993 жылғы 14 сәуірдегі Заңы «Жаппай саяси қуғын-сүргіндер құрбандарын ақтау туралы» негізінде алғашқы қадамдар жасалды. 1995 жылы Жеңістің 50 жылдығына Р.Н. Нұрғалиевтің «Боздақтар – книга памяти» (Нұрғалиев, 1995) томдық кітаптар желісі соғыс жылдарында із-түссіз кеткен боздақтарға арналған этюд-еңбек жарыққа шықты.

Сонымен бірге, 2007 жылы ғалым Г.К. Кокебаева «Официальная политика Германии и СССР по проблеме военнопленных (1918–1955 гг.)» докторлық диссертация жұмысы осы бағыттарды негіздеді . 2015 жылы ҚР Президенті Архиві «Екінші дүниежүзілік соғыстағы әскери тұтқындар» жобасын қолға алып, оның мақсатына әскери тұтқындардың бірыңғай республикалық мәліметтерін базасын құру болды. Жоба барысында tutkyn.kz (tutkyn.kz) республикалық базасын жасады. Мақсаты – кеңестік әскери тұтқындар тарихын зерттеу, қазақстандық әскери тұтқындардың тағдырын анықтау, ауқымды зерттеуді ақпараттық ресурстармен қамтамасыз етуге бағытталған көп функциональды жүйені құру болды. Аталған сайтта 30 мыңнан астам тұтқын болған азаматттардың тізім жасалған.

Мерзімді баспасөз беттерінде Жас қазақ газетінде Қ.С. Алдажұмановтың «Тұтқындағы қазақ жауынгерлері» атты көлемді мақаласы жарық көрді. Мақалада жалпы соғыс тұтқындары мәселесі көтеріліп, «Боздақтар» кітабын негізге ала отырып, тұтқыннан оралмағандар саны 7046 деп көрсетілген санды құптамайды. Хабарсыз кеткендер санын 271503 тұтқындар санын шамамен келетінен пікір білдіреді. Польша аумағындағы Ченстохово, Сувалки, Легионово лагерьлеріндегі жағдайды қарастырады. «Мысалы, Ченстхово лагеріне жинақталған 30 мың түркі мұсылман тұтқындарынан екі ақ мың қалған. Олардың бәрі сүзек пен басқа да аурулардан жаппай қырылған» (Алдажұманов, 2017: 11) – деген ақпарат келтіреді. Жалпы соғыс тұтқындарына герман жағының мақсаты оларды іскери мақсатта пайдалану идеясы болғанына назар аудартады.

2017 жылы «Тамұқтан тірі қайтқандар» жинағы жарыққа шықты. Кітапта Екінші дүниежүзілік соғыста неміс басқыншыларының тұтқынына түсіп, концлагерьлерде ауыр зардап шеккен Қызыл Әскерің сол кездегі атауы Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша жауынгерлерінің басынан кешкендері мен олардың кейінгі өмірлері туралы баяндайды.

2022 жылы ғалым Г.К. Көкебаева «Талқыға түскен тағдыр: түркістандық соғыс тұтқындары» монографиясы шықты. Монографияда екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі түркістандық соғыс тұтқындарының тарихы мен тағдыры зерттелген. Ұсынылған кітапта Германияның, Ресей, Польшаның архивтерінен алынған тың деректер негізінде жарияланды (Көкебаева, 2022).

Сонымен қатар, поляк зерттеушілерінің ғылыми еңбектері, оның ішінде аталған мәселені толық қарастырған бірден бір еңбек Ш. Датнер орыс тіліне аударылды. Еңбек «Преступления немецкого-фашисткого вермахта в отношении военнопленных во второй мировой войне» деп аталады (Датнер, 1963). Польшалық тарихшы және публицист, Польша аумағындағы нацистік қылмыстарды тергеу жөніндегі Орталық комиссияның мүшесі Шимон Датнердің ұсынылып отырған кітабы гитлерлік вермахт құжаттарына негізделген. Сонымен қатар, еңбектің V бөлімінде Польша аумағында орналасқан конлагерьлер мен кеңестік әскери тұтқындар турасында сөз қозғаған.

2021 жылы «Советские военнопленные во время Второй мировой войны на польских землях» атты поляк ғалымдарының зерттеулер жинағы жарық көрді. Ғалым Гжегож Мотыка «Трагедия советских военнопленных во время Второй мировой войны в польской историографии» атты зертеуінде польшалық зерттеуші В. Марчикке сілтеме бере отырып «В границах современной Польши находилось 77 таких лагерей» деп көрсетеді. (Мотыка, 2021: 23). Ең алғаш Польша аумағындағы кеңестік әскери тұтқындар мәселесін 1945 жылдан бастап «Комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников» атты құжаттарда жарияланды. Аталған құжаттар, кеңес азаматтары мен және басқа мемлекеттердің азаматтарына қатысты жасалған қатыгездік

ХХ ғасырдың ең ауыр тақырыптары болып қала беретінін көрсетеді. Себебі, барлық болған оқиғаларды экспертизалар жасаумен және куәгерлерді сұрай отырып акт жасалған. Осы тұста, тұтқын деген сөзге зерттеуші Полян: «Гражданами второго сорта, не вызывающими доверия репатриантами, чуть ли не диверсантами, – предателями с навсегда испорченными анкетами и листками учета кадров.» (Полян, 2002: 7) деп түсініктеме берді. Яғни, тұтқын соғыс жағдайында ұсталған адам немесе еркіндігінен айырылған, жағдайға тәуелді адам. Сонда, әскери тұтқын соғыс жағдайында тұтқынға түсіп, өз еркіндігінен айырылған адамдар тобы болды.

Автор мақалада Польша архивтерінен алынған әскери тұтқындардың жеке істері мен картотекаларын, тұтқында болған қазақстандық әскери тұтқындар туралы мәліметтер базасын құруға және олардың кейінгі тағдырларын зерттеуге тарихи дерек көзі ретінде қолданады. Мысал ретінде автор 1942 жылы Польша аумағында болған қазақстандық әскери тұтқын Белозаровтың жеке ісін келтіреді.

Зерттеу нәтижелері

Екінші дүниежүзілік соғыстың адам тағдырына қатысты ең бір күрделі тақырыбын қамтитын «тұтқындар» мәселесі тасада қалған өмір туралы жалпы адамзаттық тұрғыдан қараудың қажеттігі көрсетілді. Архивтік құжаттарды саралаудың нәтижесінде концлагерлердегі тұтқындардың жеке істеріне байланысты мәліметтер анықталып, олардың маңызыдылыған баға берілді. Польша аумағында орналасқан – Штуттгоф концлагерлері советтік тұтқындарының тарихын зерттеуде маңызды нысан ретінде анықталды. 1945 жылғы 1 тамызда жарыққа шыққан акт бойынша Штуттгоф концлагерінде кеңес азаматтары мен басқа мемлекеттердің азаматтарына жасалған зұлымдықтарды тергеу туралы есебі жүргізілді (Акт, 1945). Аталған актте лагерь адамдарды жою орны болғанын нақты көруге болады. Себебі, «Штуттгоф лагерь уничтожения» деп жазылған. Орналасу аймағы батпақты төбелерде, Балтық теңізінің жағалауында, Данциг қаласынан 40–45 шақырым жерде орналасқан, ол Висла өзенінен өтетін тар табанды теміржолмен байланысқан. Лагерьдің оңтүстігінде Фришес Хаф теңізі бар. Теңіз бен Шығанақ лагерьді үш жағынан қоршап тұр (Акт, 1945: 43). Яғни, лагерь географиялық орналасуы Гданьскке жақын болғандықтан, лагерьді тұтқындарды тасымалдау мен ұстаудың стратегиялық орны ретінде құруға ықпал етті, бұл өз кезегінде олардың өмір сүру жағдайлары мен тағдырларына әсер етті. Лагерь құрылуы 1939 жылы басталып 1941 жылдар аралығында лагерьде ең алдымен 15 ке жуық ағаш стандартты типтегі барақтар және қажет шағын қызмет көрсету ғимараттары және негізінен саяси тұтқындарға арналған. Бірақ тұтқындар контингентінің кеңеюімен ғимараттардың саны өсті. 1944 жылдың аяғында олардың саны 112 болды (акт, 44 бет). Ғимараттар санының көбеюі сол кезеңдегі Екінші дүниежүзілік соғысқа байланысты кеңес әскерлерінің орналастырылуына байланысты еді.

Аталған лагерьде советтік тұтқын, қазақстандық азамат Белозаров Анатолий болды. Әскери тұтқынның жеке ісіндегі құжаттар төменде көрсетілген. 1-суретте жеке картотекасында ақпарат беруші Штуттгоф концлагерінің комендатурасы. Саяси бөлім. Тұтқынның жеке картотекасы бойынша ол 1917 жылы 20 қарашада дүниеге келген. Петропавл қаласында тұрған. Ұлты: орыс. Мамандығы: Жұмысшы. Ауруы: жоқ. Жеке тұлғалық ерекшеліктері бойынша ақпарат жоқ. Соттылығы: жоқ. Картотеканың соңғы бөлімінде алдын ала шара қабылдануының себебі ретінде жұмыс орнынан қашып кетті деп көрсетілген. Концлагерьге жеткізілуі 1942 жылдың 1 маусымы. Жоғарыда көрсетілген ақпараттардың растығына өз қолымен қол қойылған.

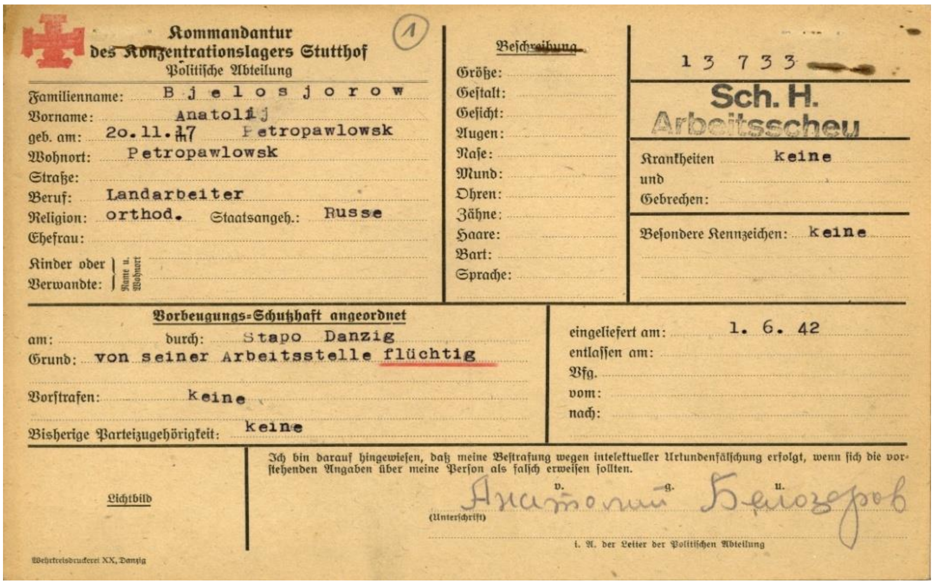
Kommandantur des Konzentrationslagers Stutthof
Politische Abteilung
Familienname: Bjelosjorow
Vorname: Anatolij
geb. am: 20.11.17 Petropawlowsk
Wohnort: Petropawlowsk
Straße:
Beruf: Landarbeiter
Religion: orthod. Staatsangeh.: Russe
Ehefrau:
Kinder oder Verwandte:
Beschreibung
Größe:
Gestalt:
Gesicht:
Augen:
Nase:
Mund:
Ohren:
Zähne:
Haare:
Bart:
Sprache:
13733
Sch. H.
Arbeitsscheu
Krankheiten und Gebrechen: keine
Besondere Kennzeichen: keine
Vorbeugungs-Schutzhaft angeordnet
am: durch: Stapo Danzig
Grund: von seiner Arbeitsstelle flüchtig
Vorstrafen: keine
Bisherige Parteizugehörigkeit: keine
eingeliefert am: 1. 6. 42
entlassen am:
Bfg.
vom:
nach:
Ich bin darauf hingewiesen, daß meine Bestrafung wegen intellektueller Urkundenfälschung erfolgt, wenn sich die vorstehenden Angaben über meine Person als falsch erweisen sollten.
Lichtbild
(Unterschrift) Анатолий Белозаров
i. A. der Leiter der Politischen Abteilung

Сурет 1 – Анатолий Белозаровтың жеке картотекасы
(Ш. Ш. Уәлиханов атындағы институт архиві. Диск 4, Іс 1–11–58997)
[Fig. 1 – Personal card file of Anatoly Belozarov
(Archives of the Ch. Ualikhanov Institute. Disk 4, Case 1–11–58997)]

Сонымен қатар, «Память народа» сайтында тұтқын туралы ақпарат бар. 2 суретте көрсетілгендей 1945 жылғы 25 қазандағы жағдай бойынша Петропавл біріккен қалалық әскери комиссариатындағы жеке құрамның орны толмас шығындарының тізімінде Белозаров Анатолий Петрович туылған жылы 1917 жылы деп көрсетілген. Туылған жері: Қазақ КСР, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавлск. Шақыру күні мен орны: Петропавл МКК, Қазақ КСР, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы. Шақыру күні: 10.10.1939 жылы. Әскери атағы: Қызыл Армия. Соңғы қызмет орны: 208 атқыштар полкі. Әскери бөлім: 208 атқыштар полкі екендігі көрсетілген. (РФҚМОА. Ф. 58. Оп. 977521. Д. 726). Тұтқынның жеке ісіндегі құжаттар легі сайттағы (2 сурет) ақпаратпен сәйкес келеді. Мұндай сәйкестік зерттеушілерге Анатолий Белозаровтың өмір жолын толыққанды реконструкциялауға, оның тағдырына қатысты қосымша мәліметтерді іздеуге және соғыс жылдарындағы қазақстандықтардың қатысуы мен мен олардың тұтқында болу жағдайларын жан-жақты талдауға мүмкіндік береді.

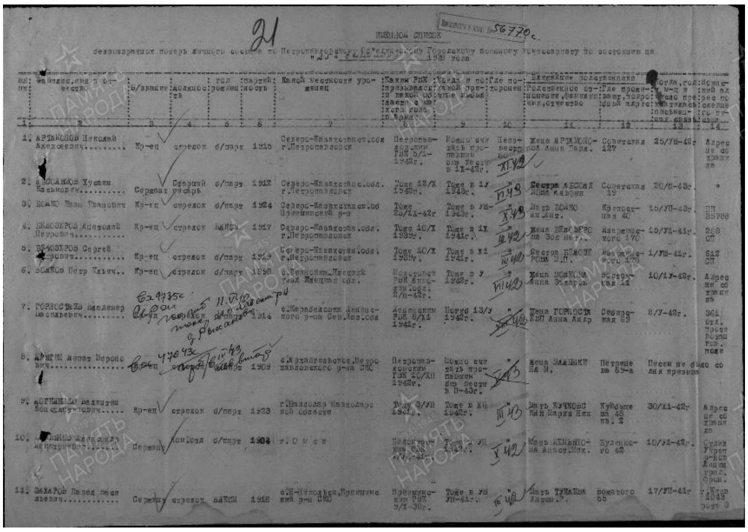

Сурет 2 – 1945 жылғы 25 қазандағы жағдай бойынша Петропавл біріккен қалалық әскери комиссариатындағы жеке құрамның орны толмас шығындарының тізімі 4. Белозаров А.
[Fig. 2 – List of irreparable losses of personnel in the Petropavlovsk United City Military Commissariat as of October 25, 1945. 4. Belozarov A.]

Сонымен қоса, жеке картотека тұтқындарды жұмыс күші ретінде пайдаланғандығы туралы мәлімет береді, кеңес тұтқыны ретінде оның еңбекке қатыстырылғанын 3 сурет растайды. 1942 жылдың 20 маусым күні тұтқынға жұмысқа тартылу телекс шығады. Құжатта Анатолий Белозаровты жұмыс жасау үшін лагерьге орналастыру туралы айтылған. Бұл кеңес тұтқыны деп нақты көрсетілді. «Сегодня я телеграфировал в полицейское урпавление Данциг с просьбой первести вышеупомянутых заключенных в местный лагерь для выполнения работ. Это беглые советские военнопленные» (Диск 4, Іс 1–11–58997). Алайда, кеңес тұтқынының қандай жұмыспен айналысқаны туралы нақты мәліметтер жоқ. Бұл зерттеушілер үшін маңызды мәселе болып табылады, себебі тұтқындар тартылған еңбек түрі олардың жағдайы мен зардаптарын түсінуде маңызды рөл атқарады. Тұтқындарды жұмысқа пайдалану фактісі олардың адамгершілік құқықтарының бұзылуын көрсетеді бұл мәліметтер тұтқындардың күнделікті өмір тарихы жағдайларын жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Бірақ, қандай жұмыстармен айналысқаны туралы қосымша мәліметтердің болмауы зерттеудің шектеулілігін көрсетеді.

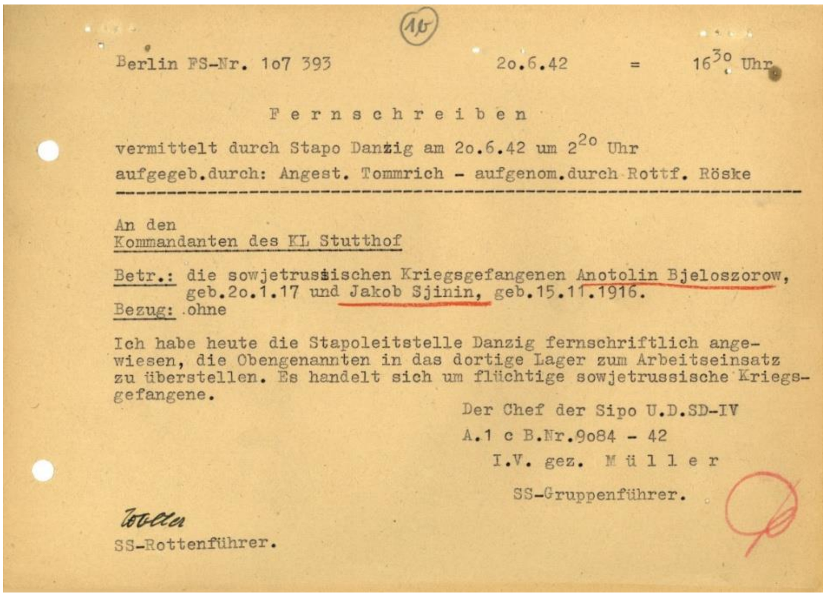

(16)

Berlin FS-Nr. 1o7 393 20.6.42 = 16³⁰ Uhr

F e r n s c h r e i b e n

vermittelt durch Stapo Danzig am 2o.6.42 um 2²⁰ Uhr
aufgegeb.durch: Angest. Tommrich - aufgenom.durch Rottf. Röske

An den
Kommandanten des KL Stutthof

Betr.: die sowjetrussischen Kriegsgefangenen Anotolin Bjeloszorow, geb.2o.1.17 und Jakob Sjinin, geb.15.11.1916.
Bezug: ohne

Ich habe heute die Stapoleitstelle Danzig fernschriftlich angewiesen, die Obengenannten in das dortige Lager zum Arbeitseinsatz zu überstellen. Es handelt sich um flüchtige sowjetrussische Kriegsgefangene.

Der Chef der Sipo U.D.SD-IV
A.1 c B.Nr.9o84 - 42
I.V. gez. M ü l l e r
SS-Gruppenführer.

SS-Rottenführer.

Сурет 3 – Тұтқынды жұмысқа жіберу туралы телеграмма
[Fig. 3 – Telegram about sending a prisoner to work]

Тұтқындардың қандай жағдайда өмір сүргенін және күнделікті өмір тарихын 1945 жылы 1 тамызында жарияланған «Штуттгоф» концлагерінде кеңес азаматтары мен басқа мемлекеттердің азаматтарына қатысты тергеумен анықталған қатыгездіктер туралы Актісіне дәрігер, әскери азаматтар, прокурорлар мен заңгерлер сараптамалық жұмыс құрамына енген комиссия есебінен көруге болады.

Комиссия өз жұмысын жасай отырып төмендегідей қорытынды шығарды:

Путем расстрелов, отравлений, впрыскивания в область сердца бензина, голода, повешений, умышленного распространения инфекционных заболеваний, сыпного тифа, дизентерии, брюшного тифа и чудовищных истязаний немцы истребили в Штуттгофском концентрационном лагере около 100000 человек граждан Советского Союза /русских, украинцев, белорусов, литовцев, латышей, эстонцев, евреев/, Польши, Франции, Чехословакии, Югославии, Дании, Венгрии и др(угих] государств.

По степени продуманности, технической организованности, по массовости и жестокости истребления людей Штуттгофский концентрационный лагерь представляет из себя «лагерь смерти» (Акт, 1945: 43).

«Штуттгоф» концлагері Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде кеңес азаматтары мен басқа ұлт өкілдері бастан кешірген қатыгездік пен қайғы-қасіреттің орталығына айналды. 1945 жылы 1 тамызда қол қойылған тергеумен анықталған қатыгездік актісі осы аумақта жасалған қылмыстарды тіркейтін маңызды құжат болып табылады.

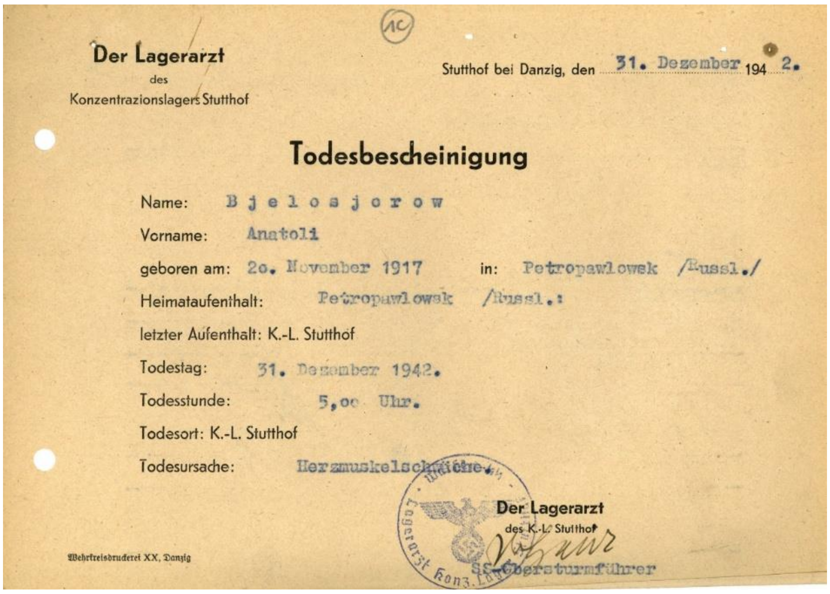

Der Lagerarzt
des
Konzentrazionslagers Stutthof

Stutthof bei Danzig, den 31. Dezember 1942.

Todesbescheinigung

Name: Bjelosjorow
Vorname: Anatoli
geboren am: 20. November 1917 in: Petropawlowsk /Russl./
Heimataufenthalt: Petropawlowsk /Russl.:
letzter Aufenthalt: K.-L. Stutthof
Todestag: 31. Dezember 1942.
Todesstunde: 5,00 Uhr.
Todesort: K.-L. Stutthof
Todesursache: Herzmuskelschwäche.

Der Lagerarzt
des K.-L. Stutthof
SS-Obersturmführer

Wehrkreisdruckerei XX, Danzig

Сурет 4 – А. Белозаровтың қайтыс болуы туралы куәлік
[Fig. 4 – Death certificate of A. Belozarov]

Сонымен қатар, жеке істің 3 парағы (4 сурет) Штуттгоф лагерьіне түскен соң 6 айдан соң құжат бойынша қазақстандық тұтқын 31 желтоқсан 1942 жылы дүниеден өтті. Ресми құжатта өлім себебін жүрек бұлшық етінің аруына байланысты деп көрсетілген. (Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институт архиві. Диск 4, Іс 1–11–58997). Бірақ, жоғарыда аталған комиссияның зерттеу құжаттарында: «Из изучения этих карточек явствует, что большинство из «умерших» было насильно умерщвлено. Это же подтверждается показаниями бывшего заключенного ВЛОДАРЧИК Францишек. Работая в политическом отделе лагеря, – говорит он, – я часто видел, как вели заключенных в газокамеру или крематорий, а через несколько дней к нам поступали списки на этих людей с указанием даты и диагноза смерти: «умер от ослабления сердечной деятельности» (Акт: 1945, 49) деп көрсетілген, яғни комиссияның құжаттарында көрсетілгендей, көптеген тұтқындардың қайтыс болуы жасанды түрде жасалған немесе олардың өлімі басқа себептермен, атап айтқанда, газ камерасы немесе крематорий арқылы өлтірумен байланысты болуы мүмкін. Францишек Влодарчиктің көрсетулері бұл тұжырымды растайды: ол лагердегі тұтқындарды газ камерасына немесе крематорийге әкеткенін көргенін айтады және өлгендердің тізімдерінде өлімнің себебі «жүрек қызметінің әлсіреуі» деп көрсетілгенін айтады. Бұл мәліметтер жеке іс құжатындағыдай емес, шынайы себептері басқа болуы мүмкін екенін көрсетеді. Өлімнің жасанды түрде жасалғаны немесе басқа себептермен жасырынғаны ықтимал. Жеке іс құжаты мен комиссияның зерттеу нәтижелері арасындағы айырмашылықтар тұтқындардың өліміне қатысты шынайы жағдайды анықтауда қиындықтар туғызады. Бұл деректердің негізінде, өлімнің нақты себебі мен жағдайын анықтау үшін қосымша архив және тарихи зерттеулер жүргізу қажет.

Қорытынды

Польша аумағында әскери тұтқындалған қазақстандықтардың тағдыры туралы мәселені зерттеу көші-қонға, соғысқа және мәдени бірегейлікке байланысты тарихи процестердің маңызды аспектісі болып табылады. Қазақстандық әскери тұтқындардың XX ғасырда Польшада болуы терең талдауды талап ететін күрделі саяси және әлеуметтік жағдайлардың нәтижесі болды. Қазақстандық әскери тұтқындардың тағдырына әсер еткен басты тұлғалар әскери тұтқындардың өздері де, Үшінші рейх басқарған Германия, сондай-ақ адам құқықтары мәселелерімен айналысатын халықаралық ұйымдар да болып табылады. Бұл факторлар мазмұн жағдайын ғана емес, мәдени дәстүрлер мен бірегейлікті сақтау мүмкіндіктерін де қалыптастырды.

Зерттеу барысында қарастырылып отырған жеке іс – Штуттгоф концлагеріндегі қазақстандық соғыс тұтқындарын зерттеуде маңызды дерек көзі ретінде қызмет етеді. Анатолий Белозаровтың жеке ісі мысалында, бұл құжаттар оның тұтқында болуы, орналасуы, еңбекке тартылуына қатысты мәліметтер талданды.

Өкінішке орай, бүгінге күнде Польша территориясында орналасқан концлагерьлерде қанша қазақстандық тұтқын болғаны белгісіз. Бүгінгі таңда, зерттеу жұмысы барысында тұтқында қайтыс болған қазақстандықтарды анықтау және табу, олардың лайықты есімдерін қайтару және мәліметтер қорын толықтыру мақсаты тұр.

Дереккөз

РФҚМОА — Ресей Федерациясы Қорғаныс министрлігінің Орталық архиві

ТЭИ архиві — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты архиві

Sources

Archive IIE — Archive of the Ch. Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology

CAMD RF — Central Archive of the Ministry of Defense of the Russian Federation

Әдебиеттер тізімі

Абишев, 1958 — *Абишев Г.А.* Казахстан в Великой Отечественной войне. Алма-Ата, 1958. 346 с.

Абылхожин, 1997 — *Абылхожин Ж.* Очерки социально-экономической истории Казахстана. XX век. Алматы, 1997. 360 с.

Акт об установленных расследованием, 1945 — *Акт об установленных расследованием* злодеяниях в отношении советских граждан и граждан других государств в концентрационном лагере «Штуттгоф», 1945.

Алдажуманов, Балакаев, 1980 — *Алдажуманов К.С., Балакаев Т.Б.* Историография Казахстана периода Великой Отечественной войны // Актуальные проблемы истории Советского Казахстана. Алма-Ата, 1980. С. 113–124.

Алдажұманов, 2017 — *Алдажуманов К.С.* Тұтқындағы қазақ жауынгерлері. Жас қазақ, 2017. № 20(644). 11 б.

Боздақтар, 1995 — *Боздақтар.* Ұлы Отан соғысы (1941–45) жеңісінің 50 жылдығына арналады; [бас ред. Р. Н. Нұрғалиев]. Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1995. Томдар жинағы.

Датнер, 1963 — *Датнер Ш.* Преступления немецко-фашистского Вермахта в отношении военнопленных во Второй Мировой войне / Пер. с польского Я.О. Немчинского; вступит. статья С.К. Тимошенко; под ред. Д. С. Карева. М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1963. 486 с.

Козыбаев, 1970 — *Козыбаев М.* Казахстан – арсенал фронта. Алма-Ата, 1970. 473 с.

Козыбаев, 1991 — *Козыбаев М.* История и современность. Алма-Ата, 1991. 254 с.

Көкебаева, 2022 — *Көкебаева Г.К.* Талқыға түскен тағдыр: түркістандық соғыс тұтқындары. Монография. Алматы: [б. ж.], 2022. 302 б.

Нусупбеков, 1947 — *Нусупбеков А.Н.* Могучий арсенал Великой Отечественной войны Советского Союза. Известия АН КазССР. Серия историческая, 1947. Вып. 3. С. 73–84.

Об убийстве немцами советских военнопленных, 1948 — *Об убийстве немцами советских военнопленных* в крепости Демблин (Иван-Город) и в некоторых других немецких лагерях на территории Польши: Документы и фотоснимки / Чрезвычайная Государственная Комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников. М.: ОГИЗ; Госполитиздат, 1948. 46 с.

Полян, 2002 — *Полян П.М.* Жертвы двух диктатур: Жизнь, труд, унижения и смерть советских военнопленных и остарбайтеров на чужбине и на родине. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002. 896 с.

Приказ Ставки Верховного Главнокомандования Красной Армии, 1941 — *Приказ Ставки Верховного Главнокомандования Красной Армии* «О случаях трусости и сдаче в плен и мерах по пресечению таких действий». Приказ № 270 от 16 августа 1941 г. // URL: https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/102746-prikaz-stavki-verhovnogo-glavnokomandovaniya-krasnoy-armii-o-sluchayah-trusosti-i-sdache-v-plen-i-merah-po-presecheniyu-takih-deystviy-16-avgusta-1941-g#mode/inspect/page/1/zoom/4

Советские военнопленные, 2021 — *Советские военнопленные* во время Второй мировой войны на польских землях: сборник статей / науч. ред. Я. Войтковяк, пер. М. А. Крисань. СПб.: Алетейя, 2021. 196 с.

Сообщение чрезвычайной государственной комиссии, 1947 — *Сообщение чрезвычайной государственной комиссии* по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников. Об убийстве немцами советских военнопленных в районе города Остров-Мазовецкий в Польше. М.: ОГИЗ; Госполитиздат, 1947. 37 с.

Тамұқтан тірі қалғандар, 2017 — *Тамұқтан тірі қалғандар.* Шымкент, 2017. 162 б.

Филипов, 2016 — *Филипов К.* Деньги концентрационных лагерей Третьего Рейха. Банкаўскі веснік, Студзень, 2016. С. 62–67. // URL: https://www.nbrb.by/bv/pdf/articles/10226.pdf

Чиликова, 2017 — *Чиликова Е.* Военнопленные-казахстанцы: проект архива Президента РК. Архивы Казахстана. Ақпараттық және ғылыми практикалық журнал, 2017. № 2(42). С. 5–9.

Mendikulova, Gabdullina, 2020 — *Mendikulova G.M., Gabdullina A.Z.* Historiography and sources of the problem of the Soviet prisoners-of-war of Kazakh ethnicity in the Second World War. Vestnik KazNU. Seriya istoricheskaya, 2020. No. 80(1). Pp. 10–18. // URL: https://bulletin-history.kaznu.kz/index.php/1-history/article/view/683

References

Abishev, 1958 — *Abishev G.A.* Kazakhstan v Velikoy Otechestvennoy Voyne [Kazakhstan in the Great Patriotic War]. Alma-Ata, 1958. 346 p. (In Russ.).

Abylhozhin, 1997 — *Abylhozhin Zh.* Ocherki sotsial'no-ekonomicheskoy istorii Kazakhstana. XX vek [Essays on the socio-economic history of Kazakhstan. 20th century]. Almaty, 1997. 360 p. (In Russ.).

Akt ob ustanovlennykh rassledovaniem, 1945 — *Akt ob ustanovlennykh rassledovaniem* zlodeyaniyakh v otnoshenii sovetskikh grazhdan i grazhdan drugikh gosudarstv v kontsentratsionnom lagere "Shtutthof" [Report on the investigation into the atrocities committed against Soviet citizens and citizens of other states in the Stutthof concentration camp], 1945. (In Russ.).

Aldazhumanov, 2017 — *Aldazhumanov K.S.* Tutқyndagy qazaq zhauyngerleri [Kazakh soldiers in captivity] // Zhas qazaq, 2017. No. 20. 11 p. (In Kaz.).

Aldazhumanov, Balakaev, 1980 — *Aldazhumanov K.S., Balakaev T.B.* Istoriografiya Kazakhstana perioda Velikoy Otechestvennoy voyny [Historiography of Kazakhstan during the Great Patriotic War] // Aktual'nye problemy istorii Sovetskogo Kazakhstana. Alma-Ata, 1980. Pp. 113–124. (In Russ.).

Bozdaqtar, 1995 — *Bozdaqtar* [Bozdaq]. Uly Otan sogysy (1941–45) zhenisinin 50 zhyldygyna arnalady; [bas red. R.N. Nurgaliev] [Dedicated to the 50th anniversary of the Victory in the Great Patriotic War (1941–45); chief editor R.N. Nurgaliev]. Almaty: Qazaq enciklopediyasy, 1995. Collection of volumes. (In Kaz.).

Chilikova, 2017 — *Chilikova E.* Voennoplennye-kazakhstantsy: proekt Arkhiva Prezidenta RK [Soldiers of Kazakhstan: Project of the Archive of the President of the Republic of Kazakhstan]. Arkhivy Kazakhstana. Akparattyq zhane gylymi praktikalyq zhurnal, 2017. No. 2 (42). Pp. 5–9. (In Russ.).

Datner, 1963 — *Datner Sh.* Prestupleniya nemetsko-fashistskogo Vermahta v otnoshenii voennoplennykh vo Vtoroy Mirovoy voyne [Crimes of the Nazi Wehrmacht against prisoners of war in World War II] / Trans. From Polish by Ya. O. Nemchinskiy; Introductory article by S. K. Timoshenko; Edited by D. S. Karev. M.: Izdatel'stvo inostrannoy literatury, 1963. 486 p. /// Datner S. Zbrodnie Wehrmachtu na jeńcach wojennych w II wojnie światowej. Warszawa, 1961. (In Russ.).

Filipov, 2016 — *Filipov K.* Den'gi kontsentratsionnykh lagerey Tret'ego Reykha [Money from the concentration camps of the Third Reich]. Bankaŷski vesnik, 2016. Pp. 62–67. // URL: https://www.nbrb.by/bv/pdf/articles/10226.pdf (In Russ.).

Kokebaeva, 2022 — *Kokebaeva G.K.* Talqyga tysken tağdyr: tyrkistandyq sogys tutqyndary [The fate discussed: Turkestan prisoners of war]. Almaty: [s. n.], 2022. 302 p. (In Kaz.).

Kozybaev, 1970 — *Kozybaev M.* Kazakhstan – arsenal fronta [Kazakhstan – Arsenal of the Front]. Alma-Ata, 1970. 473 p. (In Russ.).

Kozybaev, 1991 — *Kozybaev M.* Istoriya i sovremennost' [History and Modernity]. Alma-Ata, 1991. 254 p. (In Russ.).

Mendikulova, Gabdullina, 2020 — *Mendikulova G.M., Gabdullina A.Z.* Historiography and sources of the problem of the Soviet prisoners-of-war of Kazakh ethnicity in the Second World War. Vestnik KazNU. Seriya istoricheskaya, 2020. No. 80(1). Pp. 10–18. // URL: https://bulletin-history.kaznu.kz/index.php/1-history/article/view/683

Nusupbekov, 1947 — *Nusupbekov A.N.* Moguchiy arsenal Velikoy Otechestvennoy voyny Sovetskogo Soyuza [The mighty arsenal of the Great Patriotic War of the Soviet Union]. Izvestiya AN KazSSR. Seriya istoricheskaya, 1947. Iss. 3. Pp. 73–84. (In Russ.).

Ob ubiystve nemcami sovetskikh voennoplennykh, 1948 — *Ob ubiystve nemcami sovetskikh voennoplennykh* v kreposti Demblin (Ivan-Gorod) i v nekotorykh drugikh nemeckikh lageryakh na territorii Pol'shi: Dokumenty i fotosnimki [On the murder of Soviet prisoners of war by the Germans in the fortress of Demblin (Ivan-Gorod) and in some other German camps on the territory of Poland: Documents and photographs] / Chrezvychaynaya Gosudarstvennaya Komissiya po ustanovleniyu i rassledovaniyu zlodeyaniy nemetsko-fashistskikh zakhvatchikov i ikh soobshchnikov. M.: OGIZ, Gospolitizdat, 1948. 46 p. (In Russ.).

Polyan, 2002 — *Polyan P.M.* Zhertvy dvukh diktatur: Zhizn', trud, unizheniya i smert' sovetskikh voennoplennykh i ostarbayterov na chuzhbine i na rodine [Victims of two dictatorships: Life, work, humiliation and death of Soviet prisoners of war and Ostarbeiters in foreign lands and at home]. 2nd ed., revised and enlarged. M.: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSSPEN), 2002. 896 p. (In Russ.).

Prikaz Stavki Verkhovnogo Glavnokomandovaniya Krasnoy Armii, 1941 — *Prikaz Stavki Verkhovnogo Glavnokomandovaniya Krasnoy Armii* "O sluchayakh trusosti i sdache v plen i merakh po presecheniyu takikh deystviy" [Order of the Headquarters of the Supreme Command of the Red Army "On cases of cowardice and surrender and measures to suppress such actions"], 1941. (In Russ.).

Soobshchenie Chrezvychaynoy gosudarstvennoy komissii, 1947 — *Soobshchenie Chrezvychaynoy gosudarstvennoy komissii* po ustanovleniyu i rassledovaniyu zlodeyaniy nemetsko-fashistskikh zakhvatchikov i ikh soobshchnikov. Ob ubiystve nemcami sovetskikh voennoplennykh v rayone goroda Ostrov-Mazovetskiy v Pol'she [Report of the Extraordinary State Commission for the establishment and investigation of the atrocities of the German fascist invaders and their accomplices. On the murder of Soviet prisoners of war by the Germans in the area of the city of Ostrow Mazowiecki in Poland]. M.: OGIZ, Gospolitizdat, 1947. 37 p. (In Russ.).

Sovetskie voennoplennye, 2021 — *Sovetskie voennoplennye* vo vremya Vtoroy mirovoy voyny na pol'skikh zemlyakh [Soviet prisoners of war during World War II on Polish lands]. Collection of articles. Ed. by Ya. Voytkovjak, trans. by M. A. Krisan'. St. Petersburg: Aleteyya, 2021. 196 p. (In Russ.).

МАЗМҰНЫ

ТАРИХНАМА ЖӘНЕ ДЕРЕКТАНУ

Мамытова С.Н.
XX ҒАСЫРДЫҢ 30-ШЫ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ТАРИХИ ЖАДЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ БАТЫС ТАРИХНАМАСЫ……………………………...934
Сабитов Ж., Қаратаев Ә., Төлегенұлы Б.
«МАНАС» ЖЫРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ РУЛАРЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ……………………………...946

ТАРИХ

Азретбергенова Э.Ж.
ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ ТӘЖІРИБЕСІ КОНТЕКСТІНДЕ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТАРИХТЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ……………………………..960
Айтимбаев А.Т., Сандыбаева А.Д.
1920–1930 ЖЫЛДАРДАҒЫ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНДАРЫНЫҢ ТАҒДЫРЫ……………………………...974
Алпыспаева Г.А., Джумагалиева К.В., Жұман Г.
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДІН ІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛЕТТІЛЕР ИНСТИТУТЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІ (1945–1990 ЖЖ.)…988
Аубакирова Ж.С., Краснобаева Н.Л., Уалтаева А.С.
ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛА ХАЛҚЫ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, ӘЛЕУЕТІ ЖӘНЕ ТӘУЕКЕЛДЕРІ……..………....1007
Қабылдинов З.Е., Бейсембаева А.Р.
XVIII–XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ҚАЗІРГІ ЖАПОН ТАРИХНАМАСЫНДА………1028
Далаева Т.Т., Идрисова А.М.
ВИЗУАЛДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗДЕР ЗЕРТТЕУ БАҒДАРЫНДА: ДӘСТҮРЛІ ИЛЛЮСТРАЦИЯДАН VR/AR РЕПРЕЗЕНТАЦИЯЛАУҒА ДЕЙІН……………………………...1039
Джампейсова Ж.М., Бижигитова Қ.С., Бекенжанова А.А.
XIX ҒАСЫРДЫҢ 70–90 ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ РЕСЕЙ ӘКІМШІЛІК ШЕКАРАЛАРЫН ОРНАТУ ТӘЖІРИБЕСІ……………………………...1056
Капаева А.Т., Асанова С.А.
XX ҒАСЫРДЫҢ 20–30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК САЯСАТТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ…………………………………………………………………………...1073
Қасымова Д.Б., Тілеубаев Ш.Б., Абдрахманов Б.
1950–1980 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚ КСР-індегі ДІНИ ЖАҒДАЙДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ ……………….…1089
Қозыбаева М.М.
ТЫҢ ИГЕРУ КЕЗЕҢІНДЕГІ (1950–1960 ЖЖ.) СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АРНАЙЫ ҚОНЫС АУДАРУШЫЛАРДЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІ МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ…………………………...……1109
Махметова Н.А., Аубакирова Ж.С., Марғұлан А.С.
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАСҚА ӨҢІРЛЕРІМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ……………………………....1130
Мұқанова Г.Қ., Сәдуақасова З.Т.
ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ИШАНДАРЫ ТУРАЛЫ БІЛІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ (XIX–XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ)……………………………...1149
Сауырқан Е., Қаипбаева А.Т.
1930 ЖЫЛДАРЫ ШЫҢЖАҢНАН КӨШКЕН ҚАЗАҚ БОСҚЫНДАРЫ ЖӘНЕ ҚАРАУСЫЗ ҚАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕСІ………………………………………………………………..….......................................1163
Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч.
ЖЕКЕ ІС – ШТУТТГОФ КОНЦЛАГЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ СОҒЫС ТҰТҚЫНДАРЫН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ДЕРЕК КӨЗІ РЕТІНДЕ (А. БЕЛОЗАРОВТЫҢ ЖЕКЕ ІСІ МЫСАЛЫНДА)………………………1177

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Ақымбек Е.Ш., Кембаева А.К.
ОРТА ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШЫНЫ ӨНДІРІСІ ТУРАЛЫ: ОҢТҮСТІК ЖӘНЕ ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ШЫНЫЛАРЫНЫҢ РЕНТГЕН-СПЕКТРЛІК МИКРОТАЛДАУЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ…………………..…1190
Бейсегулова А., Ашимова С., Картаева Т.
МАТЕРИАЛДЫҚ ЕМЕС МӘДЕНИЕТ МҰРАНЫҢ «ТАБИҒАТ ПЕН ДҮНИЕГЕ ҚАТЫСТЫ БІЛІМДЕР МЕН ӘДЕТ-ҒҰРЫПТАР» ТИПІН САҚТАУДЫҢ АБАЙ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША АЙМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ...........1202
Сапатаев С.Ә., Куралова З.С.
ЕРТЕ ТЕМІР ДӘУІРІ ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ ҚОРЫМДАРДА АТПЕН ЖЕРЛЕУ ДӘСТҮРІ……………......1221
Сахи Ж., Каржаубаева А.
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ ТАРИХИ ТҰРҒЫН ҮЙЛЕРДІҢ ҚАЛАЛЫҚ МӘДЕНИ КЕҢІСТІКТІ САҚТАУДАҒЫ РӨЛІ………………………...1235

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

Мамытова С.Н.
ЗАПАДНАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ О МАССОВОМ ГОЛОДЕ В КАЗАХСТАНЕ В 30-Е ГГ. XX ВЕКА……………………………..934
Сабитов Ж., Каратаев А., Толегенулы Б.
ПРЕДСТАВИТЕЛИ КАЗАХСКИХ ПЛЕМЕН В ЭПОСЕ «МАНАС»……………….……..…………..........................946

ИСТОРИЯ

Азретбергенова Э.Ж.
ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ В КОНТЕКСТЕ ОПЫТА КАЗАХСТАНА И ТУРЦИИ………………………...960
Айтимбаев А.Т., Сандыбаева А.Д.
СУДЬБЫ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ЮЖНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920–1930-е ГОДЫ:
АНАЛИЗ НА ОСНОВЕ АРХИВНЫХ ДАННЫХ………………………...974
Алпыспаева Г.А., Джумагалиева К.В., Жуман Г.Ж.
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНСТИТУТА УПОЛНОМОЧЕННЫХ ПО РЕЛИГИИ В КАЗАХСТАНЕ (1945–1990 ГГ.)………...988
Аубакирова Ж.С., Краснобаева Н.Л., Уалтаева А.С.
ГОРОДСКОЕ НАСЕЛЕНИЕ ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗРЕЗЕ:
ОСОБЕННОСТИ, ПОТЕНЦИАЛ И РИСКИ……………………...1007
Кабульдинов З.Е., Бейсембаева А.Р.
ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА XVIII – НАЧАЛА XX ВЕКА В СОВРЕМЕННОЙ ЯПОНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ.....1028
Далаева Т.Т., Идрисова А.М.
ВИЗУАЛЬНЫЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ В ФОКУСЕ ИССЛЕДОВАНИЙ:
ОТ ТРАДИЦИОННОЙ ИЛЛЮСТРАЦИИ К VR/AR РЕПРЕЗЕНТАЦИИ………………………...............................1039
Джампеисова Ж.М., Бижигитова К.С., Бекенжанова А.А.
ПРАКТИКИ УСТАНОВЛЕНИЯ РОССИЙСКИХ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ГРАНИЦ
В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ В 70–90-е ГОДЫ XIX ВЕКА………………………...1056
Капаева А.Т., Асанова С.А.
ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В КАЗАХСТАНЕ В 20–30-Е ГОДЫ XX В.…………………………..1073
Касымова Д.Б., Тлеубаев Ш.Б., Абдрахманов Б.
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РЕЛИГИОЗНОЙ СИТУАЦИИ В КАЗАХСКОЙ ССР В 1950–1980е ГОДЫ………………1089
Козыбаева М.М.
ПОВСЕДНЕВНОСТЬ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ЖИЗНИ СПЕЦПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ
В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИНЫ (1950–1960-Е ГГ.)…………………................1109
Махметова Н.А., Аубакирова Ж.С., Маргулан А.С.
ОСОБЕННОСТИ ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА
В СРАВНЕНИИ С ДРУГИМИ РЕГИОНАМИ РЕСПУБЛИКИ………………………...1130
Муканова Г.К., Садвокасова З.Т.
ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗНАНИЯ ОБ ИШАНАХ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ (XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)………………………...1149
Сауыркан Е., Каипбаева А.Т.
КАЗАХСКИЕ БЕЖЕНЦЫ ИЗ СИНЬЦЗЯНА В 1930-Х ГОДАХ И
СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА БЕСПРИЗОРНЫХ ДЕТЕЙ………………………...1163
Сисенбаева А.А., Калыбекова М.Ч.
ЛИЧНОЕ ДЕЛО – КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ВОЕННОПЛЕННЫХ КАЗАХСТАНЦЕВ КОНЦЛАГЕРЯ ШТУТТГОФ (НА ПРИМЕРЕ ЛИЧНОГО ДЕЛА А. БЕЛОЗАРОВА)……………1177

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Акымбек Е.Ш., Кембаева А.К.
О СТЕКЛОДЕЛИИ В СРЕДНЕВЕКОВОМ КАЗАХСТАНЕ: РЕЗУЛЬТАТЫ РЕНТГЕНОСПЕКТРАЛЬНОГО МИКРОАНАЛИЗА СТЕКЛА ИЗ ЮЖНОГО И ЮГО-ВОСТОЧНОГО КАЗАХСТАНА…………………………......1190
Бейсегулова А., Ашимова С., Картаева Т.
РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОХРАНЕНИЯ ВИДА НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ «ЗНАНИЯ И ОБЫЧАИ, СВЯЗАННЫЕ С ПРИРОДОЙ И ВСЕЛЕННОЙ» В АБАЙСКОМ ОБЛАСТИ……………......1202
Сапатаев С.А., Куралова З.С.
ТРАДИЦИЯ ЗАХОРОНЕНИЯ ЛОШАДЕЙ В МОГИЛЬНИКАХ КАЗАХСТАНА
РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА…………………………………………………………………………………1221
Сахи Ж., Каржаубаева А.
РОЛЬ ИСТОРИЧЕСКИХ ЖИЛЫХ ДОМОВ ГОРОДА АЛМАТЫ
В СОХРАНЕНИИ ГОРОДСКОЙ КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЫ…………………….……………..................................1235

CONTENTS

HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

Mamytova S.N.
WESTERN HISTORIOGRAPHY IN THE FORMATION OF HISTORICAL MEMORY
OF THE MASS FAMINE IN KAZAKHSTAN IN THE 30S OF THE XXTH CENTURY……………………………......934
Sabitov Zh., Karatayev A., Tolegenuly B.
REPRESENTATIVES OF KAZAKH TRIBES IN THE EPIC “MANAS”…………………………......................................946

HISTORY

Azretbergenova E.Zh.
FORMATION OF NATIONAL IDENTITY AND CURRENT ISSUES OF NATIONAL HISTORY
IN THE CONTEXT OF THE EXPERIENCE OF KAZAKHSTAN AND TURKEY……………………………..……....960
Aitimbaev A., Sandybayeva A.
THE FATE OF VICTIMS OF POLITICAL REPRESSION IN SOUTHERN KAZAKHSTAN
IN THE 1920 AND 1930: AN ANALYSIS BASED ON ARCHIVAL DATA……………………….................................974
Alpyspaeva G., Dzhumagaliyeva K., Zhuman G.
ACTIVITIES OF THE INSTITUTE OF COMMISSIONERS FOR RELIGION IN KAZAKHSTAN (1945–1990)……….....988
Aubakirova Zh.S., Krasnobaeva N.L. Ualtayeva A.S
URBAN POPULATION OF EAST KAZAKHSTAN: FEATURES, POTENTIAL AND RISKS………………………….…1007
Kabuldinov Z.E., Beisembayeva A.R.
HISTORY OF KAZAKHSTAN IN THE XVIII – EARLY XX CENTURIES
IN CONTEMPORARY JAPANESE HISTORIOGRAPHY………………………………………......................................1028
Dalayeva T.T., Idrissova A.M.
VISUAL HISTORICAL SOURCES IN FOCUS OF RESEARCH: FROM TRADITIONAL ILLUSTRATION TO VR/AR REPRESENTATION………………………..1039
Jampeissova Zh., Bizhigitova K., Bekenzhanova A.
PRACTICE OF ESTABLISHING RUSSIAN ADMINISTRATIVE BORDERS IN THE KAZAKH STEPPE
IN THE 70–90S OF THE XIX CENTURY………………………...1056
Kapayeva A.T., Asanova S.A.
FEATURES OF SOCIAL POLICY IN KAZAKHSTAN IN THE 1920S–1930S XX CENTURY……………………..…1073
Kassymova D.B., Tleubayev Sh.B., Abdrakhmanov B.
SOME ASPECTS OF RELIGIOUS SITUATION IN THE KAZAKH SSR IN 1950–1980s……………………………..…1089
Kozybayeva M.M.
EVERYDAY LIFE AND LEGAL ASPECTS OF THE LIVES OF SPECIAL SETTLERS IN NORTHERN KAZAKHSTAN DURING THE PERIOD OF VIRGIN LAND DEVELOPMENT (1950–1960S)…………………………………………….1109
Makhmetova N.A., Aubakirova Zh.S., Margulan A.S.
FEATURES OF ETHNO-DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF EASTERN KAZAKHSTAN IN COMPARISON WITH OTHER REGIONS OF REPUBLIC………………………...1130
Mukanova G.K., Sadvokasova Z.T.
THE MAIN ASPECTS OF THE FORMATION OF KNOWLEDGE ABOUT HEALING
IN CENTRAL ASIA (XIX – EARLY XX CENTURIES)…………………………………...1149
Sauyrkan Ye., Kaipbayeva A.T.
KAZAKH REFUGEES FROM XINJIANG IN THE 1930S AND THE SOCIAL PROBLEM
OF ABANDONED CHILDREN………………………...1163
Sissenbayeva A.A., Kalybekova M.Ch.
PERSONAL FILE – AS A SOURCE FOR STUDYING THE PROBLEM OF RESEARCHING KAZAKH PRISONERS OF WAR IN THE STUTTHOF CONCENTRATION CAMP (BASED ON THE EXAMPLE OF A. BELOZAROV'S PERSONAL FILE)…………………………………………………….......................................1177

ETHNOLOGY/ANTHROPOLOGY

Akymbek Ye.Sh., Kembyaeva A.K.
GLASSMAKING IN MEDIEVAL KAZAKHSTAN: RESULTS OF X-RAY SPECTRAL MICROANALYSIS OF GLASS FROM SOUTH AND SOUTHEAST KAZAKHSTAN………………………...1190
Beysegulova A., Ashimova S., Kartaeva T.
REGIONAL SPECIFICS OF SAFEGUARDING THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE “KNOWLEDGE AND CUSTOMS RELATED TO NATURE AND THE UNIVERSE” IN THE ABAI REGION…………………………......……1202
Sapatayev S., Kuralova Z.
TRADITION OF BURIAL OF HORSES IN EARLY IRON AGE CEMETERIES OF KAZAKHSTAN……………….…..…1221
Sakhi Zh., Karzhaubayeva A.
THE ROLE OF HISTORIC RESIDENTIAL BUILDINGS IN PRESERVING
THE URBAN CULTURAL LANDSCAPE OF ALMATY………………………...1235

ASIAN JOURNAL “STEPPE PANORAMA”
2025. 12 (4)
Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Копеева С.Ж.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Журнал сайты: https://ajspiie.com

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй